

NHÀ THỜ CỦA MỘT DÒNG HỌ CÓ NHIỀU KHOA BẢNG

TẠ ĐÌNH HÀ

Hội Di sản văn hóa Việt Nam tỉnh Quảng Bình

Làng La Hà, xã Quảng Văn, thuộc thị xã Ba Đồn, nơi hội tụ của ba nguồn sông gồm nguồn Nan, nguồn Son và nguồn Nậy nhập về để đổ ra cửa Gianh.

Làng La Hà là mảnh đất cồn nổi giữa dòng Gianh, đời sống kinh tế rất khó khăn, chủ yếu dựa vào nông nghiệp, thất bát quanh năm. Nhưng truyền thống học hành khoa bảng thì không nơi nào sánh kịp. Đói vẫn học, vẫn đi thi, vẫn đỗ đạt, chính vì vậy mà các dòng họ của làng đã làm nên một La Hà nổi tiếng, được ghi vào một trong tám bức tranh văn vật của Quảng Bình “Son, Hà, Cảnh, Thổ, Văn, Võ, Cỏ, Kim”.

Làng La Hà có vị trí địa hình vô cùng độc đáo, ba con sông đổ về gặp nhau tại làng nên các nhà địa lý cho rằng đó là “Đất tam bút châu nghiên”. Dưới triều Nguyễn, làng La Hà đứng đầu khoa bảng của tỉnh Quảng Bình. Đời Tự Đức thứ 4 (185), khoa thi Hội, cả tỉnh có 3 vị tiến sĩ thì Quảng Trạch có 3 vị, trong đó làng La Hà đã có 2 vị. Chỉ tính riêng các kỳ thi Hương từ năm 1813 đến năm 1918, Quảng Bình có 270 vị đỗ cử nhân thì riêng làng La Hà đã có 32 vị, chiếm số lượng nhiều nhất so với các địa phương khác. Việc học, đi thi, con em giữa các dòng họ thi đua lẫn nhau, khó khăn không làm chùn bước các thế hệ con em của làng.

Do có nhiều dòng họ, có người học hành đỗ đạt khoa bảng, đại khoa nên làng đã xây dựng nhiều công trình như khu văn thánh, đình làng, miếu thờ, nhà thờ để thờ tự các bậc tiền bối đã khai canh lập làng và những người đã khai khoa, phát khoa của làng. Trong các công trình đó nhà thờ họ Tạ làng La Hà đã ra đời.

Theo gia phả thì họ Tạ làng La Hà có nguồn gốc từ họ Tạ ở Diễn Châu, Nghệ An vào. Theo

lời kêu gọi khẩn hoang của vua Lê Thánh Tông (1460-1497), thủy tổ họ Tạ cùng các dòng họ khác vượt biển, vượt đèo Ngang vào khẩn hoang cồn nổi giữa sông Gianh, lập nên làng khoa bảng sau này.

Nhà thờ họ Tạ ở xóm Đông, làng La Hà, là nơi thờ tự một dòng họ có nhiều thế hệ đỗ đạt khoa bảng, đại khoa. Thật hiếm có một dòng họ mà đến 8 vị thi đỗ khoa bảng của triều đình, trong đó có 6 vị cử nhân, 2 vị đại khoa, 1 tiến sĩ và 1 phó bảng. Theo sách Quốc triều hương khoa lục, Quảng Bình Đăng khoa lục và Nhân vật chí của Quảng Bình thì dòng họ Tạ có 8 vị khoa bảng, hiện nay được thờ tại nhà thờ họ như sau:

Ông Tạ Kim Vực, sinh năm Ất Sửu (1805), quê La Hà, huyện Minh Chánh (nay là xã Quảng Văn, thị xã Ba Đồn), năm 34 tuổi thi đậu phó bảng, Minh Mệnh thứ 19 (1838), được bổ làm quan Bố chánh tỉnh Hải Dương, là anh của Tạ Kim Pha và Tạ Ngọc Khuê, là cha của Tạ Ngọc Đường, Tạ Kim Bảng, là bác của tiến sĩ Tạ Hàm.

Ông Tạ Hàm, sinh năm Bính Thìn (1856), quê La Hà, huyện Minh Chánh (nay là xã Quảng Văn, thị xã Ba Đồn). Năm 37 tuổi thi Hội đậu tiến sĩ năm Thành Thái thứ 4 (1892), làm quan Tham tán nội các, Thái sư dạy vua Duy Tân, là con của Tạ Ngọc Khuê (Tạ Khuê).

Ông Tạ Ngọc Tri, quê La Hà, huyện Minh Chánh (nay là xã Quảng Văn, thị xã Ba Đồn), thi đỗ cử nhân khoa Mậu Ngọ, Tự Đức thứ 11 (1858), làm quan với chức Chủ sự. Là con của Tạ Kim Pha, là em của Tạ Ngọc Đường, là cháu của phó bảng Tạ Kim Vực, là anh em của tiến sĩ Tạ Hàm.

Ông Tạ Khuê, người xã La Hà, huyện Minh Chánh (nay là xã Quảng Văn, thị xã Ba Đồn) đậu cử nhân khoa Đinh Mão Tự Đức 20 (1867), là em của phó bảng Tạ Kim Vực và Tạ Kim Pha, là chú của Tạ Ngọc Đường, Tạ Ngọc Trì và tiến sĩ Tạ Hàm.

Ông Tạ Ngọc Đường, quê La Hà, huyện Minh Chánh (nay thuộc xã Quảng Văn, thị xã Ba Đồn), thi Hương đậu cử nhân năm Tự Đức thứ 21 (1868), làm quan đến chức Ngự sử, Huấn đạo. Là con của Tạ Kim Pha, anh của Tạ Ngọc Trì, cháu của phó bảng Tạ Kim Vực và Tạ Khuê, là em của tiến sĩ Tạ Hàm.

Ông Tạ Đình Mai, quê La Hà, huyện Minh Chánh (nay là xã Quảng Văn, thị xã Ba Đồn), thi Hương đậu cử nhân khoa Nhâm Tý, Duy Tân thứ 6 (1912), là con của tiến sĩ Tạ Hàm, cháu nội của Tạ Khuê.

Ông Tạ Kim Pha, quê La Hà, huyện Minh Chánh, (nay là xã Quảng Văn, thị xã Ba Đồn). Đậu cử nhân khoa Đinh Dậu, Minh Mệnh thứ 18 (1837), làm quan chức Ngự sử, Giáo thụ. Là cha của cử nhân Tạ Ngọc Trì, Tạ Ngọc Đường, em của phó bảng Tạ Kim Vực, chú của tiến sĩ Tạ Hàm.

Ông Tạ Kiên, quê La Hà, huyện Minh Chánh (nay thuộc xã Quảng Văn, thị xã Ba Đồn). Đậu cử nhân khoa Canh Ngọ, Tự Đức thứ 13 (1870), làm quan Tri phủ.

Làng La Hà có năm họ đại tôn (họ Mai, hai họ Trần, họ Phạm và họ Tạ với 6 vị đỗ đại khoa, thì riêng dòng họ Tạ đã đóng góp vào danh khoa của làng 2 vị, chiếm gần một nửa đại khoa của làng. Đây là niềm tự hào, vinh dự cho con cháu của dòng họ.

Điều đặc biệt trong cuộc đời làm quan của tiến sĩ Tạ Hàm, một trong những người con của dòng họ Tạ làng La Hà đỗ đạt cao, làm quan Tham tán nội các của triều đình, ông được người đời truyền tụng là vị quan thanh liêm, thương dân. Dấu ấn quan trọng của ông đối với cuộc đời của Chủ tịch Hồ Chí Minh thời thơ ấu,

đó là sự kiện ngày 16/6/1906 (năm Thành Thái thứ 18), thay mặt triều đình Huế, ông ký Quyết định tấn bổ phó bảng Nguyễn Sinh Huy (tức Nguyễn Sinh Sắc, thân sinh chủ tịch Hồ Chí Minh sau này), vào làm quan Kiểm thảo của bộ Lại ở Huế. Đây là lần cuối cùng Bác Hồ (Nguyễn Sinh Cung) theo cha vào Huế để sau này người dân thân vào con đường cách mạng (Sách Hồ Chí Minh thời niên thiếu, Nhà xuất bản Nghệ An, năm 2000 và Lịch sử tỉnh Quảng Bình của Tỉnh ủy, Ủy ban nhân dân tỉnh xuất bản năm 2014).

Một làng quê nghèo khó giữa cồn nổi sông Gianh của tỉnh Quảng Bình, nơi bốn bề sông nước, giao thông đi lại quá nhiều trở ngại, nhưng trong khó khăn, nước mặn, đồng chua ấy đã sản sinh ra nhiều con người, nhiều dòng họ ở đây, những con người, những dòng họ học tập, thành danh, một trong những dòng họ nổi tiếng của làng La Hà đó là họ Tạ, hiếm có một dòng họ nào đã đóng góp cho bảng vàng khoa cử của đất nước, của tỉnh, của thị xã Ba Đồn đến 8 vị đỗ đạt, trong đó có 2 vị đại khoa.

Phát huy truyền thống học hành khoa bảng của dòng họ, ngày nay con cháu họ Tạ đã phấn đấu vươn lên, có nhiều người là cử nhân, thạc sĩ và cả tiến sĩ, là lãnh đạo trong một số cơ quan nhà nước, là sĩ quan trung, cao cấp trong lực lượng vũ trang, nhiều người là liệt sĩ trong hai cuộc kháng chiến, là doanh nhân thành đạt...

Nhà thờ họ Tạ bị chiến tranh tàn phá, nay được con cháu góp công, góp của phục hồi tôn tạo lại, là nơi con cháu hàng năm về tụ họp để thờ cúng tiên tổ, để tổ chức tặng thưởng cho con cháu đạt nhiều thành tích trong học tập với quỹ khuyến học của dòng họ, nhớ ơn, tri ân và nguyện sống, lao động, học tập theo gương các thế hệ của dòng họ đã cùng các dòng họ khác làm nên một làng La Hà văn hiến, văn vật, xứng danh trong Bát danh hương của tỉnh Quảng Bình ■